

УДК 378.147

DOI 10.33244/2617-4154.3(16).2024.19-36

В. К. Антошкіна,*д-р юрид. наук, доцент,**ПВНЗ «Європейській університет»**e-mail: antoshkina.valeriia@gmail.com***ORCID ID 0000 0003 2136 3073;****О. В. Топчій,***д-р юрид. наук, доцент,**Харківський національний університет**імені В. Н. Каразіна**e-mail: ot5557@gmail.com***ORCID ID 0000-0002-0809-8730**

ПРАВНИЧА ОСВІТА Й ПРОФЕСІЯ В АНГЛІЇ ТА УЕЛЬСІ

Останні 30 років становлення незалежної Української держави ми перебуваємо в перманентних пошуках оптимальної моделі організації навчання правників та забезпечення їх чесної та неупередженої роботи на благо держави та громадян. Щоб побудувати власну концепцію, яка дасть можливість досягти заявлених цілей, ми намагаємося надихнутися досвідом тих держав, які успішно впоралися з цим завданням. Беззаперечно, що одним із таких знаних авторитетів у освітній і правовій сферах є Сполучене Королівство. Враховуючи це, основним завданням стало дослідження й висвітлення таких питань: види професій, що існують у правовій сфері; умови доступу до юридичної практики; механізми відбору здобувачів для навчання в юридичних школах; підходи до формування практичних навичок у майбутніх професіоналів; суб'єкти, що мають найбільший вплив на вироблення політики в сфері підготовки юристів; вартість навчання в юридичних школах; основні виклики і тенденції розвитку правничої спеціальності в найближчому майбутньому.

За результатами проведеного дослідження авторами статті виокремлено ряд принципів та підходів, що відрізняють англійську систему підготовки юристів та організації професійної діяльності, які, на їх думку, мають бути враховані в нашій державі: постійний моніторинг і оприлюднення всіх даних, що стосуються юридичної освіти та юридичної діяльності у вигляді окремих статистичних даних, особливо з формуванням відповідних комплексних звітів; об'єднання зусиль уряду, науковців-правників і представників професійних спілтовариств для вироблення ефективного та збалансованого підходу розвитку й функціонування юридичної сфери; розділення теоретичного навчання та практичної підготовки майбутніх юристів; акцент на розвиток юридичних шкіл як потужних дослідницьких центрів, де працюють професіонали, які є шанованими експертами в своїй галузі та часто залучаються як

державою, так і приватним сектором для консультацій і супроводження практичної діяльності; ретельний відбір здобувачів для навчання в університетах; підвищена увага до питань доброчесності як в академічній, так і професійній спільноті, де доведені випадки неналежної поведінки назавжди закривають можливість для особи працювати в юридичній сфері.

Ключові слова: юридична освіта, правнича професія, трансформація юридичної спеціальності, концепція реформування юридичної освіти.

Постановка проблеми. 90-ті роки минулого століття стали визначальними для нашої нації, оскільки саме тоді розпочався тривалий і складний процес розбудови нової сучасної незалежної української держави. Перед суспільством і новоствореними державними інституціями постало безпрецедентне завдання розробити нормативну основу та впровадити в життя абсолютно нові підходи функціонування суспільства та безпосередньо взаємодії громадян і самої держави. Неможливо знайти якусь сферу, яку б не торкнулися ці зміни, включно з освітою та юридичною діяльністю загалом. Колосальний шлях був пройдений за ці роки, але досі ми перебуваємо в пошуку ідеальної моделі підготовки та регулювання діяльності правників, яка б відповідала викликам сьогодення і стандартам, які існують у розвинених демократичних країнах. Черговим таким етапом є рішення про напрацювання у Верховній Раді до 31 червня 2024 року «Концепції правового регулювання вищої юридичної освіти», яка встановить рамки подальшої нормотворчої діяльності в цій сфері [1], що було пов'язане зі Звітом Європейської комісії щодо України за 2023 рік, у якому, під час розгляду проблем судочинства та прав людини, були окреслені рекомендації щодо юридичної освіти.

Цілковито природньо, що на шляху вироблення ефективної моделі підготовки правників наша держава прагне вивчити та адаптувати найуспішніший досвід розвинених демократичних країн, які є визнаними авторитетами в цій галузі. Хоча не завжди в силу об'єктивних причин ми можемо повністю відтворити ті чи інші підходи в своїх правничих школах, але вивчати їх потрібно, щоб розуміти, що робить інших успішними, а також, що не менш важливо, з якими проблемами і труднощами вони стикаються, щоб самим уникати їх у майбутньому. Враховуючи це, вважаємо за необхідне розглянути основні підходи щодо підготовки юристів та доступу до спеціальності в Англії та Уельсі й тенденції розвитку професії.

У процесі вивчення зазначеного досвіду акцент зробимо на висвітленні тих ключових питань, які є визначальними і дають змогу розуміти принципи функціонування системи загалом, а саме: доступ до навчання; професійна орієнтація; зміст освіти, формування практичних навичок; доступ до професійної діяльності; доброчесність і дотримання професійної етики як один з важливих принципів у роботі юриста; подальший розвиток і трансформація практичної діяльності правників, зокрема в світлі діджиталізації. Також пропонуємо коротко зупинитися на питанні можливостей для здійснення професійної діяльності українськими правниками в Англії та Уельсі. Враховуючи обмежений обсяг статті, зможемо лише окреслити ці питання, що хоча і зробить дослідження дещо еkleктичним, але дасть змогу сформулювати загальне уявлення про функціонування системи загалом.

Антошкіна В. К., Топчій О. В.
Правнича освіта й професія в Англії та Уельсі

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо джерельної бази дослідження, то вона є обширною, оскільки теми ефективної професійної підготовки юристів, їх подальшого розвитку та трансформації самої правничої професії є досить актуальними серед британських науковців. До того ж в університетах Лідса та Нотінгема при юридичних школах функціонують дослідницькі центри, які опікуються цим питанням, і на веб-сайтах яких можна знайти посилання на основні роботи учасників центру за такими напрямками: 1) професіоналізм, професійна етика та регулювання ринку юридичних послуг; 2) корпоративні юристи та великі юридичні фірми; 3) ринок юридичних послуг, професійні межі та майбутнє юридичної професії; 4) доступ до правосуддя, судова практика та виклики верховенству права; 5) розмаїття, добробут і культура на робочому місці; 6) юридична освіта та підготовка, формування професійної ідентичності [2].

Також усім, хто прагне ознайомитися з організацією правничої діяльності і підготовки фахівців у Англії та Уельсі можна рекомендувати прочитати підсумковий звіт незалежної дослідницької групи «Огляд юридичної освіти та підготовки» від червня 2013 р., який здійснено за дорученням Ради стандартів баристерів, Професійних стандартів ILEX та Управління з регулювання діяльності соліситорів (є першим загальногалузевим оглядом юридичних послуг з часів Звіту Ормрода 1971 року (*Звіт Комітету з юридичної освіти*)). «Огляд юридичної освіти та підготовки» являє собою масштабне дослідження (371 сторінка), що містить глибокий аналіз як системи підготовки юристів, так і основних аспектів роботи правників, носить комплексний характер, результати його є науково-обґрунтованими і методологічно вивіреними [3]. Він є першим етапом широкомасштабного процесу огляду, покликаного забезпечити створення в Англії та Уельсі системи освіти та підготовки у сфері юридичних послуг (LSET), яка відповідатиме вимогам майбутнього і сприятиме досягненню регуляторних цілей «Закону про юридичні послуги 2007 року» в інтересах суспільства, споживачів та правосуддя [4].

Виклад основного матеріалу. Загалом зрозуміти процеси й принципи організації юридичної діяльності в Англії та Уельсі важко без знання певного історичного підґрунтя, яке і дотепер певною мірою впливає на неї, а саме: наявність відмінностей у процедурних моментах допуску до спеціальності та самому законодавстві в різних частинах Великобританії – Англії та Уельсі, Шотландії, Північній Ірландії; значна закритість і обмеженість доступу до професії; основний спосіб доступу до професії – практична робота, а не навчання в юридичній школі, що було наявне до другої половини ХХ сторіччя.

Переходячи до основної частини статті, хотілося б підкреслити, що останні десятиліття підходи до організації освітньої і професійної діяльності зазнали кардинальних змін, які ще наразі тривають і, зокрема, покликані забезпечити більш відкритий, конкурентний доступ до роботи в сфері надання правничих послуг для різних категорій громадян (зокрема жінок, представників різних етнічних груп та людей з обмеженими можливостями), але зі збереженням високих стандартів щодо підготовки та якості самих юридичних послуг [5]. Водночас у такому процесі уряд, науковці-правники та представники професійних співтовариств (Управління з

регулювання соліситорів (The Solicitors Regulation Authority) та Рада стандартів баристерів (the Bar Standards Board for Barristers) разом працюють щодо вироблення ефективного та збалансованого підходу [6].

Що стосується питання «шляху» до юридичної професії та самого переліку юридичних професій, тут є певні відмінності від наявного в Україні підходу. Усі професії в сфері права поділяють на дві групи: 1) *ті, діяльність яких регулюється відповідним затвердженим органом і які, в силу цього, є більш кваліфіковані та надаватимуть якісні послуги* – баристери; соліситори; юристи із судових витрат (cost lawyers); сертифіковані юристи (юридичні виконавці) CILEX; міграційні консультанти; нотаріуси; патентні повірені; юристи по справах передачі майна (licensed conveyancers); 2) *інші* – радники з питань благодійної діяльності та профспілок (charity and trade union advisers); медіатори; паралігали / помічники юристів (paralegals); укладачі заповітів (will writers); друзі MacKenzie [7].

Враховуючи значні варіації в переліку професій, дамо короткі пояснення щодо тих видів юристів, які становлять основу професії, й уточнимо інформацію щодо тих, які нетипові для нашої правової системи. Так, традиційно англійська юридична професія поділяється на дві гілки: *баристери та соліситори*, де перші захищають інтереси людей у суді за допомогою ефективних публічних виступів та адвокації, у той час як другі виконують юридичну роботу поза судом [8], надаючи клієнтам консультації з широкого спектра правових питань, які поділяються на *спірні* (передбачає допомогу у вирішенні суперечок між двома чи більше сторонами) та *неспірні* (передбачають розгляд юридичних вимог щодо бізнесу або особистих справ клієнта. На додачу до двох зазначених, останнім часом активно розвивається сфера так званих *кваліфікованих юридичних виконавців* (Chartered Legal Executives), які називаються третьою гілкою юридичної професії. Їх діяльність подібна до того, що роблять соліситори, але є значно вужчою, зі спеціалізацією в певній чітко визначеній сфері, як-от супроводження договорів купівлі-продажу або консультування з питань податкового або трудового законодавства, заповітів, трастів, податку на спадщину та управління майном або супроводження позовів про нещасні випадки з тілесними ушкодженнями тощо. Як і соліситори, вони можуть працювати в юридичних фірмах, корпоративних юридичних командах та органах державного сектору.

Варто зауважити, що саме представники трьох вищезазначених професій можуть претендувати на заняття суддівських посад [9].

Також під час здійснення юридичної діяльності важливу роль посідають *paralegal* (помічник юриста), які часто, не маючи профільної освіти, надають підтримку іншим кваліфікованим юристам, здійснюючи підготовку юридичних документів, дослідження, адміністрування, надання консультацій та правової інформації клієнтам, проводячи інтерв'ю з клієнтами та свідками, відвідуючи суд та опрацьовуючи велику кількість справ клієнтів [10].

Вважаємо за доцільне зупинитися ще на трьох юридичних професіях, які трохи відрізняються від того, що маємо в Україні, а тому потребують певних пояснень. Наприклад, нотаріуси (зазвичай мають статус соліситора та деякі володіють іноземними

мовами) загалом спеціалізуються на засвідчені справжності та затвердженні підписів і документів, які потім використовуються за кордоном. Наступна ж спеціалізація кваліфікованих юристів є зовсім нетиповою для нас – це «кваліфікований експерт з судових витрат», який консультує з таких питань: гонорари, які потрібно сплатити за юридичну консультацію (наприклад, соліситорів або баристерів); витрати на правову допомогу; витрати на подання або захист у суді; витрати, понесені іншими сторонами судового розгляду, які, можливо, доведеться сплатити у разі програшу.

Ще хотілося б розказати про таке нестандартне явище, яке стосується «некваліфікованих юристів» – McKenzie Friends. Поява так званих «Друзів Маккензі» походить від судової справи 1970 року під назвою «Маккензі проти Маккензі». Це була справа про розлучення, і оскільки чоловік не міг дозволити собі продовжувати користуватися послугами соліситорів, вони безкоштовно послали певну особу (пана Ангара, який не мав права займатися адвокатською діяльністю в Англії – фактично він мав кваліфікацію адвоката в Австралії), щоб представляти його інтереси в суді. Цей вид допомоги застосовується і донині тими, хто не може оплатити послуги професійного юриста, а залучають таких радників та помічників (безкоштовних або які працюють за невеличку плату) для надання моральної підтримки, нотування, допомоги з документами і надання порад, але не для прямої участі у процесі й виступу в суді [11]. Цей вид допомоги показує нам таку особливість функціонування правової системи Британії, коли є прозора і належна система правосуддя, що функціонує, але громадяни не завжди можуть отримати кваліфіковану юридичну допомогу через високу вартість таких послуг.

Визначившись із переліком професій, перейдемо саме до тих конкретних кроків, необхідних для отримання права працювати як соліситор або баристер. Зазвичай першою сходинкою є отримання університетського диплома. Як зазначає у своїй книзі Девід Віллетс (з 2010 по липень 2014 року він обіймав посаду державного міністра з питань університетів і науки), що певною мірою «змагання» для того, щоб потрапити до найкращого університету, розпочинається серед учнів з молодшої школи [12, с. 469]. Зі свого боку рівень вступу до закладів вищої освіти серед 18-річних у Великій Британії становить трохи більше тридцяти відсотків від загальної кількості випускників шкіл [13].

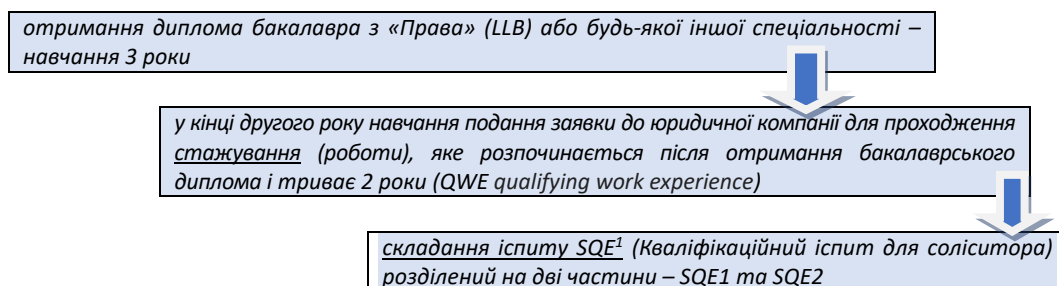
Якщо підсумувати – основними віхами на шляху до університетської освіти є проходження школярами двох сетів іспитів. *Перший* – іспити в 11 класі середньої школи (так звані «GCSE» – серед яких англійська мова і математика є обов'язковими). Успішне складання «GCSE» дає змогу перейти до *другого етапу*, а саме навчання у старшій школі впродовж двох років, що завершується складанням – A-Levels (скорочено від «Advanced levels») – іспитів з трьох-чотирьох предметів. Водночас оцінювання проводиться за шкалою від А до Е, де А – найвищий бал, а Е – найнижчий прохідний бал. Зазвичай для вступу до престижної юридичної школи необхідно отримати всі А, хоча можна знайти університет, де студента зарахують з усіма В.

До того ж поважні юридичні школи для вирішення питання про зарахування можуть попросити вступників надати результати Lnat (The Law National Aptitude Test), тобто тесту, який використовується для оцінювання здібностей вступника до вивчення права, таких як здатність розуміти та інтерпретувати інформацію.

До речі, вибір однієї зі 109 юридичних шкіл, які функціонують у Британії, є дійсно важливим для здобувачів і може мати вплив на подальший розвиток кар'єри, оскільки чим вище та чи інша навчальна інституція в рейтингу найпрестижніших та найкращих, тим більший відсоток працевлаштованих випускників [14]. Ця тенденція взаємообумовлена, тому що університет намагається запросити на навчання найкращих і найвмотивованіших вступників, які показують не тільки найвищі академічні результати, а є соціально активними та відповідальними.

Отже, вступивши в обрану навчальну інституцію, майбутні юристи мають визначитися щодо того, ким їм бути в майбутньому – соліситором або баристером, оскільки професійний шлях дуже суттєво відрізняється.

Соліситор

Баристер

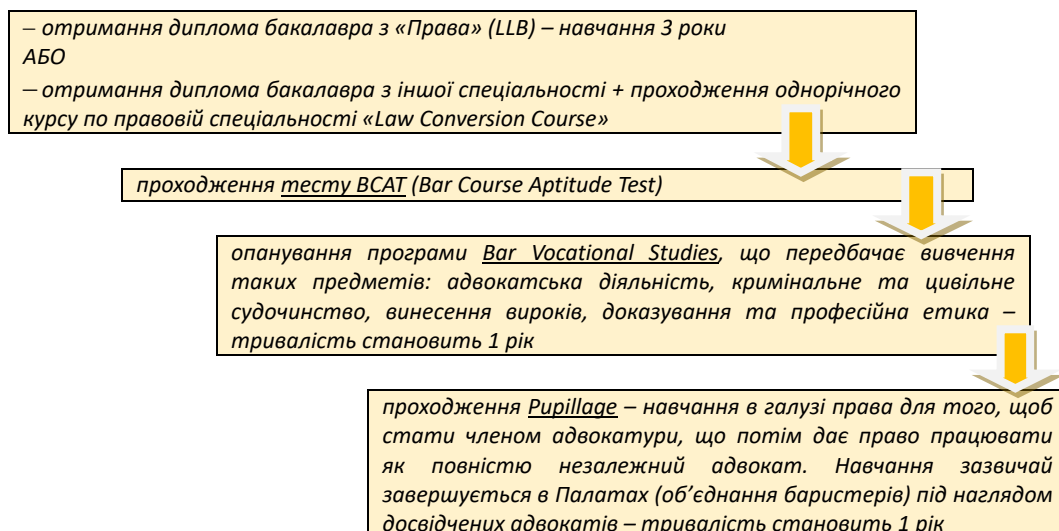

Рисунок 1

Як зображено на рис. 1, професійний шлях до соліситорства здійснюється через SQE, що є відносно новим «інструментом» доступу до спеціальності та покликаний зробити входження до неї більш прозорим та відкритим. Водночас далеко не всі випускники складають іспит успішно (наприклад для SQE1 цей показник – менше 60 % аплікантив). До того ж самостійно підготуватися до складання непросто, тому студенти зазвичай проходять платний курс підготовки до іспиту, який сьогодні пропонують різні університети та навчальні центри (зокрема онлайн). У деяких університетах навіть розробили Магістерські програми, які фактично за змістом є підготовкою до складання SQE.

Варто зазначити, що є багато критичних поглядів і коментарів щодо цього іспиту для отримання кваліфікації соліситора. Дослідники в галузі юридичної освіти, які готували згаданий на початку статті Звіт про юридичну освіту 2013 року, аналізуючи зміни, які відбулися в юридичній освіті за прийдешні 5 років після оприлюднення Звіту, також дають свою оцінку SQE, яка є доволі критичною, зокрема щодо змісту питань, які пропонуються бажаним отримати статус соліситора [16, с. 384].

Раніше для соліситорів діяла інша система допуску до практичної діяльності, яка була замінена на вищезазначену декілька років тому. Але «старий» шлях до юридичної спеціальності ще дозволений до 2031 року для тих, хто отримав юридичну освіту до 2021 року Тут окремо підкреслимо, що він також передбачав складання іспиту та практичне декількарічне стажування.

Зауважимо, що для соліситорів діє і «позауніверситетський» шлях до професії, який також був запроваджений декілька років тому для тих, хто хоче набути знання на практиці та не бажає (не в змозі) витратити великі кошти на оплату навчання. Це так зване учнівство (apprenticeship) [17], коли фактично після *шести років* практичної діяльності в юридичній сфері та паралельної теоретичної підготовки (4 дні робота +1 навчання – 80/20) й складання іспиту SQE – особа отримує повноцінний доступ до роботи соліситором.

Крім згаданого учнівства, робота *кваліфікованих юридичних виконавців* (Chartered Legal Executives) та *помічників юристів* (paralegal) не вимагає обов'язкової наявності бакалаврського диплома. Підготовкою перших займається CILEX (Chartered Institute of Legal Executives – Інститут дипломованих юридичних виконавців), який пропонує цей шлях до юридичної професії через CPQ – прогресивну програму навчання, яка дає змогу кандидатам отримати кваліфікацію і розподілена на декілька рівнів. Водночас здобувач проходить теоретичні модулі з правових дисциплін (12–18 місяців кожний етап; навчання платне) і паралельно працює за фахом [18]. До речі, CILEX нещодавно долучив до своєї структури і Інститут помічників юристів (paralegal) та його Реєстр професійних помічників юристів [19].

Отже, розглянувши процедурні аспекти навчання правничим професіям, коротко висвітлимо питання змістовного наповнення курсів з підготовки бакалаврів з права. Орієнтиром під час формування переліку дисциплін для закладів освіти є «кваліфікаційний юридичний ступінь» (відомий як QLD) – це *ступінь бакалавра права*, який може отримати здобувач, що прослухав певний перелік курсів з визначеною тривалістю годин (так звана основа правових знань – the foundations of legal knowledge), що

охоплює такі обов'язкові модулі (дисципліни): Зобов'язання, зокрема договір, реституцію та делікт; Кримінальне право; Право власності та Трасти; Публічне право, зокрема Конституційне право, Адміністративне право та Права Людини; Право власності; право Європейського Союзу. Але тут треба зауважити, що у зв'язку з нещодавніми змінами, тепер для того, щоб стати соліситором, не вимагається диплом бакалавра саме з «Права». Тобто формально заклади не так зв'язані вимогами QLD, але намагаються все-таки не дуже від нього відходити, оскільки для баристерів юридичний диплом є обов'язковим, а, навчаючись на бакалавраті, здобувачі не завжди знають, яку спеціалізацію оберуть у майбутньому. Також кожною юридичною школою здобувачам пропонується модуль вибіркових дисциплін, серед яких часто є такі: Закон про конкуренцію, Екологічне право, Сімейне право, Права людини, Закон про охорону здоров'я, Арбітраж, Право інтелектуальної власності, Судові помилки, Морське право, Міжнародне право. Водночас навчальні інституції намагаються скомбінувати програму так, щоб майбутній соліситор або баристер прослухав такий набір дисциплін, який дасть базові знання про систему права і буде корисний під час складання подальших іспитів залежно від обраного кар'єрного шляху. До того ж певною популярністю серед студентів користуються програми підготовки, які дають можливість додатково прослухати лекції з права інших країн – Євросоюзу або США, але в такому разі тривалість навчання збільшується на 1 рік.

Загалом вважається, що вчитися в юридичній школі достатньо важко й студентів попереджають, що їм доведеться досить багато читати, опрацьовувати значні обсяги матеріалу, зокрема самостійно, оскільки годин лекцій і семінарів не так багато, а без самостійної роботи просто неможливо скласти іспити і виконати поточні завдання. Стосовно тих навичок, які прагнуть сформувати у здобувачів під час перебування в юридичній школі, то вважається, що студент має вміти ефективно проводити дослідження та занотовувати матеріал, виділяючи сутнісні моменти з усього масиву наданої інформації, вирішувати проблемні питання. Взагалі формування навичок юридичного письма – одне з основних завдань юридичної школи, тому різні види контролю поточного та семестрового спрямовані на формування цього вміння разом з адвокацією, веденням переговорів та проведенням опитування клієнта, навичками критичного мислення та юридичного аналізу. Також здобувача прагнуть навчити презентувати себе та робити більш привабливим працівником для роботодавців (employability), працювати в команді, розуміти потреби індивідуальних клієнтів та комерційних компаній та ефективно працювати з ними, управляти своїми фінансами та організувати роботу юридичної фірми [20].

Також останнім часом актуалізується питання щодо створення в університетах віртуального навчального середовища (VLE – virtual learning environment), тобто веб-платформи, де розміщуються всі навчальні матеріали та інформація щодо курсу та навчальної траєкторії конкретного здобувача [21, с. 464]. Взагалі після епідемії Covid-19 діджиталізація освітнього процесу прискорилися, але університети все-таки повернулися до навчання оф-лайн як основної форми. Якщо ж говорити про форму навчання, то заочної форми в звичному нам розумінні немає. Якщо здобувач не може

вчитися за стандартним графіком, то це збільшує загальний термін підготовки або потребує розгляду варіанту з учнівством. Для тих, хто не в змозі вчитися за стандартною схемою, також є опція – навчатися в Open University [22] (Британський університет дистанційної освіти, заснований 1969 року), який дає можливість тим, хто працює, набувати освіти в зручній формі (комбіновано – онлайн (переважно) + офлайн), зокрема в галузі права.

Що стосується контролю якості освітніх послуг, то зазвичай він здійснюється у двох площинах: 1) *зовнішня* – здійснювана Управлінням у справах студентів (OfS), яке нещодавно замінило Агенцію із забезпечення якості (QAA) [23]; 2) *внутрішня*, що розробляє конкретний університет та охоплює ключові процеси, які університет запровадив для моніторингу, перегляду та підвищення академічних стандартів, якості навчання, викладання та оцінювання, а також академічної підтримки, що надається студентам [24].

Також беззаперечною перевагою британської освіти, зокрема юридичної, є потужний науково-дослідницький потенціал. Ефективною є робота різних дослідницьких груп і центрів при юридичних школах, які часто беруть участь у міжнародних дослідженнях, співпрацюючи з найкращими науковцями з різних куточків світу. Позитивним є досвід співпраці в менших дослідницьких групах, які здійснюють науково-педагогічні працівники з різних британських університетів, що займаються схожою проблематикою. До того ж цінується експертність науковців (втім, як і практиків) у якійсь визначеній вузькій сфері, яку вони розробляють впродовж усієї кар'єри. Такі профільні знання потім є затребуваними як державою, адже експертів-науковців залучають для розробки відповідного законодавства, проведення досліджень і вироблення концепцій реформування, так і приватними компаніями.

Висвітлюючи питання юридичної освіти, вважаємо за потрібно звернути увагу ще на декілька моментів, які хоч не є визначальними, але краще дають змогу зрозуміти принципи роботи системи загалом. Один з таких – значна кількість іноземців серед здобувачів освіти, зокрема з правових спеціальностей. Так, у 2020–2021 роках 9 330 іноземних студентів подали заявки на вивчення права на бакалавраті в Англії та Уельсі, з яких 4 640 були прийняті. Це становить приблизно 20 % від усієї кількості студентів, оскільки британських студентів за цей період було прийнято на курси 21 650 з 31 585 осіб, які подали заявки [25].

Ще однією особливістю Сполученого королівства є також те, що наявність диплома Магістра права не є обов'язковою умовою для роботи за фахом. Цей курс післядипломної освіти, призначений для випускників юридичних факультетів і практикуючих юристів для спеціалізації в певній галузі (наприклад, податкове, екологічне або трудове право) і зазвичай триває один рік. Також великою популярністю Магістерські програми користуються в іноземних студентів [26].

Стосовно вартості навчання в університеті, то воно є однаковим для всіх спеціальностей у всіх навчальних закладах. На сьогодні середній розмір плати для громадян Англії та Уельсу становить £9 000 у рік на бакалавраті. І ще приблизно таку саму суму необхідно витратити на проживання та харчування, якщо здобувачі

вступають на навчання не за місцем проживання. Хоча ці суми є значними, разом з тим є можливість оформити позику на навчання на досить прийнятних умовах. Зі свого боку вартість навчання для іноземців щонайменше вдвічі вища, чим для громадян країни. Також варто мати на увазі, що для того щоб стати соліситором чи баристером – випускникам юридичних шкіл необхідно мати декілька років практичної діяльності за фахом як помічника юриста, а така робота не дуже високо оплачується. До того ж, щоб скласти, наприклад, іспит на соліситора (SQE), більшості випускників юридичної школи прийдеться пройти відповідний підготовчий курс, який також не є дешевим, а також сплатити за складання іспитів [27]. Так, підсумовуючи, наприклад, шлях до соліситорства в роках і грошах, отримуємо таке – займає принаймні 5 років (3 роки – школа права + 2 роки практика; не враховуючи 2-х років у старшій школі, щоб скласти A-Levels), та коштуватиме приблизно від 43 тис. до 70 тис. фунтів (£9 000 × 3 – навчання + £9 000 × 3 проживання; £9 000 або більше – підготовчі курси для складання SQE; £4 115 – за складання SQE).

Висвітливши коротко питання, які стосуються підготовчих кроків для того, щоб стати практикуючим юристом, варто трохи зупинитися на організації самої професійної діяльності. Варто зазначити, що багато показників, які стосуються провадження юридичної діяльності й надання послуг у цій сфері, відслідковуються державою та професійними товариствами і багато статистичних даних можна дізнатися з різноманітних вебсайтів, наприклад, www.thelawyerportal.com, www.lawsociety.org.uk та ін. Так, на сайті The lawyer portal можна ознайомитися з даними Управління з регулювання діяльності соліситорів (SRA), які свідчать, що станом на жовтень 2022 року в Англії та Уельсі налічувалося 219 424 соліситорів, з яких 160 676 активно практикують, та Ради зі стандартів діяльності баристерів (BSB), які показують, що станом на 2021 рік в Англії та Уельсі налічувалося 17 263 активно практикуючих баристерів. Там також розміщено ще багато корисної інформації, зокрема щодо кількості юридичних фірм, юридичних шкіл, кількості вступників, тривалості робочих годин й та ін. Вивчаючи підходи до юридичної професії, хочемо підкреслити, що в Англії та й Сполученому Королівстві загалом досить багато публічної інформації про юристів і для юристів, особливо від професійних об'єднань і держави. Різноманітні аспекти висвітлені у вигляді звітів, діаграм, які також показують відповідну динаміку і тенденції не просто на поточний час, а й у динаміці. Багато можна знайти навчальних матеріалів для підвищення кваліфікації практикуючих юристів, які надаються як безкоштовно, так і за плату.

Що стосується нормативного регулювання професійної діяльності, то воно здійснюється на підставі Акта про Юридичні послуги (Legal Services Act) 2007 [28]. На виконання положень зазначеного закону створено Раду з питань юридичних послуг, яка забезпечує, щоб регулювання у сфері таких послуг здійснювалося в інтересах суспільства та інтереси споживачів були в центрі системи [29]. Рада є виконавчим позавідомчим державним органом, підпорядкованим Міністерству юстиції держави.

Досліджуючи питання підготовки юристів і професійної діяльності в Англії та Уельсі не можемо не зазначити окремі проблемні моменти в цій сфері, які намагаються

вивчити і знайти ефективне рішення: забезпечення доступу до юридичної професії різним верствам населення зі збереженням якості юридичних послуг, які надаватимуться; належна підготовка майбутніх юристів; зміни в підходах до організації надання юридичних послуг у зв'язку зі стрімкою діджиталізацією всіх сфер суспільного життя; доступність юридичних послуг.

Уряд Британії, враховуючи ці виклики, намагається використовувати різні стратегії, зокрема через підвищення обізнаності населення з правових питань для чого впроваджується «Стратегія публічного правопросвітництва» (Public legal education (PLE) strategy), спрямована на покращення розуміння громадськістю важливості верховенства права, доступу до правосуддя та конституційних прав [30].

До речі питання доступу до правосуддя є серйозним і пов'язано, зокрема, з можливістю громадян отримувати безкоштовну правову допомогу в сімейних, трудових, житлових та боргових проблемах. Так, з урізанням державних видатків на це, кількість справ про надання правової допомоги скоротилася з майже мільйона 2009–2010 рр. до лише 130 000 2021–2022 рр. Фірмам, які надають юридичну допомогу в кримінальних справах, стає все важче набирати й утримувати персонал, а ті, які покладаються на роботу, що фінансується державою, не можуть конкурувати з Королівською прокуратурою, яка може запропонувати значно кращі умови та оплату праці. Зазначається, що без реформи служби кримінального захисту не зможуть забезпечити високоякісний захист, який є життєво важливим у змагальній системі правосуддя [31]. Декілька років тому ця ситуація призвела до страйків серед баристерів, які займаються кримінальними справами. Багато з них покинули роботу, що фінансується державою, що призвело до «пустелі правової допомоги». Баристери, які залишилися в професії, казали, що вони більше не можуть вижити за рахунок гонорарів і що система кримінальної юстиції майже зупинилася [32].

Загалом, що стосується заробітної плати, вона дійсно варіюється залежно від спеціалізації юриста, де найбільш оплачуваною сферою є корпоративне або фінансове право (заробіток понад £100 000 на рік). Втім юристи з інвестиційно-банківської діяльності, комплаєнсу, антимонопольного законодавства, торгівлі, інвестиційних фондів і проєктів та інфраструктури також отримують непогану річну зарплату (понад £70 000 на рік). Найнижчу зарплату мають ті, хто працює з державними та індивідуальними клієнтами в цивільному судочинстві, кримінальному судочинстві та тілесних ушкодженнях. Водночас окремі представники професії, які мають великий досвід роботи та практикують у столиці, можуть отримувати до 1 мільйона фунтів стерлінгів на рік [33]. (До того ж середня зарплата по країні за 2021–2022 рр. у Британії серед вікової групи 30–39 років становила £37.954 на рік) [34].

Не можемо не зупинитися на питаннях доброчесності, які дуже важливі та, на наше переконання, дають змогу підтримувати довіру до системи правосуддя. Наприклад, Управління з регулювання діяльності соліситорів (SRA) курує це питання і на його офіційному вебсайті можна знайти розлогу інформацію щодо цього, зокрема нормативні документи та пояснення. Зокрема, там зазначається, що соліситори та юридичні фірми стикаються з серйозними наслідками, якщо вони не виявляють доброчесності, особливо

якщо вони були нечесними (нечесність розглядається в різних формах – від уведення клієнта в оману щодо документа до складного шахрайства). У разі виявлення таких випадків така справа може бути передана до Дисциплінарного трибуналу соліситорів (Solicitors Disciplinary Tribunal, SDT), і якщо буде доведено таку недоброчесність, то однією із санкцій може бути анулювання свідництва [35].

Завершуючи цю частину статті, окреслимо важливий аспект у світлі досліджуваної тематики – подальша трансформація юридичної професії, особливо в умовах діджиталізації різних сфер життєдіяльності суспільства. Враховуючи обмежений обсяг статті, не можемо докладно зупинитися на цьому важливому питанні, а всім зацікавленим особам рекомендуємо звернути увагу на роботи британського професора Річарда Саскінда – президента Товариства комп'ютерів і права; футуролога; науковця; колишнього радника з технологій вищого суддівського корпусу щодо розвитку юридичних і судових технологій. Його книги «Кінець юристів?», «Адвокати завтрашнього дня» та «Онлайн-суд і майбутнє правосуддя» значно надихнули поточну програму реформування цивільного судочинства в Британії [36].

Зазначимо, що загалом значні ресурси залучаються в Сполученому Королівстві для впровадження системи цифрового судочинства, яка, як очікується, певним чином має покращити доступ до правосуддя [37]. Але потрібно розуміти, що зазначені нововведення зі свого боку тягнуть необхідність для практикуючих юристів удосконалювати свої знання щодо використання цифрових інструментів. Так, 2020 року в Оксфордському опитуванні щодо юридичних технологій (Oxford LawTech Survey) повідомлялося, що 90 % юристів зазначили, що впродовж наступних трьох років їм знадобиться певна підготовка з питань штучного інтелекту та цифрових технологій [38, с. 23].

Завершуючи нашу статтю, перейдемо до останнього за порядком викладення, але не за змістом питання – можливість здійснення професійної діяльності українськими правниками та навчання юридичним спеціальностям особами, які через війну в Україні виїхали до Сполученого королівства (це понад 154 тис. громадян України, серед них приблизно 300 адвокатів з родинами) [39].

На сьогодні британський уряд створив не лише умови для розміщення громадян України, але й надав можливість українським юристам, адвокатам перекваліфікуватися, самостійно практикувати та знайти роботу в офісі. Як заявлено на сайті Юридичного товариства Англії та Уельсу («The Law society of England and Wales»), вирішено було створити спілку українських юристів (Spilka.UK) у партнерстві з Кеннедісом та Стівенсоном Харвудом (Kennedys and Stephenson Harwood). Це має бути спільнота для українських юристів, яка долає бар'єр між професіоналами у сфері права та представниками влади у Великій Британії та Україні. Передбачається, що Spilka.UK надаватиме українським юристам у Великій Британії всебічну підтримку, охоплюючи безкоштовні онлайн курси юридичної англійської мови, менторство (наставництво), сприятиме у розвитку кар'єри та створюватиме цінні можливості для нетворкінгу [40].

Юридичне товариство Англії та Уельсу та юридичне товариство Шотландії («The Law society of Scotland») також інформують, що свідцтво українського адвоката визнається у Великій Британії, але існують правила перекваліфікації для так званих

зарезервованих сфер (судове представництво, податки, угоди з власністю, кримінальне право, міграційне право тощо). Тож українські адвокати мають право практикувати «під власним титулом» у галузях незарезервованих сфер, а також у галузях українського та міжнародного права, англійського права (охоплюючи складання договорів), за винятком невеликої кількості видів діяльності» [41].

Варто наголосити про інші надзвичайно важливі заходи для українських юристів, які організують юридичні товариства Англії та Уельсу й Шотландії, а саме: вебінари та заходи, де можна особисто поспілкуватися з практикуючими британськими, українськими юристами та роботодавцями. Такі інформаційно-нетворкінгові заходи для підтримки українських юристів у Великобританії надзвичайно допомагають у подоланні культурних відмінностей, бар'єра у володінні англійською мовою та відпрацюванні всіх викликів, які постають перед українським юристом [42].

Окремо хотілося б зазначити й можливість, надану для українських адвокатів, які постійно проживають в Україні, – отримати свідоцтво соліситора за спрощеною процедурою, склавши тільки теоретичну першу частину зазначеного вище SQE. Єдине – через безпекову ситуацію для складання такого іспиту доведеться виїздити за кордон (наприклад, у Польщу). І, звичайно, підготовка до складання має зайняти час (можна проходити підготовчий курс онлайн), вимагає гарного знання професійної англійської мови та внесення плати за складання іспиту. Незважаючи на всі складності, деякі українські адвокати скористалися такою можливістю й отримали відповідні сертифікати [43]. Зазначений досвід може бути корисним для наших адвокатів, адже дасть можливість не просто ознайомитися з нормами і практиками системи загального права, але певним чином зможе підготувати наших адвокатів для роботи з іноземними діловими партнерами з інших юрисдикцій та супроводження міжнародної комерційної діяльності.

Також українцям, які перебувають у Британії і мають дозвіл на проживання, надано можливість навчатися в коледжах та університетах на таких самих умовах, що визначені для громадян цієї держави (тобто за ціною £9 000 у рік на бакалавраті з можливістю оформлення кредиту на навчання).

Висновки. Враховуючи обмежений обсяг цієї статті, ми намагалися висвітлити основні моменти, які є важливими для розуміння загальної концепції функціонування юридичної освіти та юридичної професії в Англії та Уельсі. Підводячи підсумки, хотілося б наголосити саме на тих аспектах та підходах, які можуть бути враховані нами для вироблення власної стратегії подальшого розвитку досліджуваної сфери. Водночас ще раз наголосимо, що повністю відтворити досвід окремої країни не є необхідним або доцільним, але маємо зрозуміти і сприйняти загальні принципи.

Також маємо зважати на той аспект, що підходи до організації діяльності професійних юристів та їх підготовки перебувають у процесі своєрідної трансформації в самих державах, на які зазвичай орієнтуємося, що ви частково бачили на окремих прикладах з цієї статті. Потреби в реформуванні насамперед обумовлені глобалізацією світу, коли правові системи різних країн так чи інакше взаємодіють та уніфікуються, являючи собою вже не окремі розрізнені блоки, а певну мережу взаємопов'язаних

елементів. Ці тенденції підсилюються діджиталізацією всіх сфер життя, що зі свого боку призводить до формування цілих нових сфер законодавства (ШІ, криптовалюти тощо) та безпрецедентних змін у способах організації навчання та роботи сучасних правників.

Отже, на які саме моменти варто звернути увагу, аналізуючи досвід сполученого Королівства. По-перше, це постійний моніторинг і оприлюднення всіх даних, які стосуються юридичної освіти та юридичної діяльності у вигляді як окремих статистичних даних, так і з формуванням відповідних комплексних звітів. Наявність такої систематизованої інформації дає можливість підходити до вироблення концепцій реформування та подальшого розвитку не фрагментарно, а цілісно. По-друге, флагманом у виробленні цих підходів є професійні об'єднання. Також окремі дослідницькі центри, які працюють при університетах, висловлюють свою думку, проводять дослідження і здійснюють, так би мовити, певне методологічне забезпечення такого процесу змін. По-третє, стосується безпосереднього процесу підготовки правників, у якому через історичні причини переважає практичний підхід, а акцент робиться на розвиток аналітичних навичок, юридичного письма, заохочення індивідуальної дослідницької роботи. Звертає на себе увагу не переобтяженість програм підготовки здобувачів різними предметами та спрямованість на формування практичних навичок через роботу на допоміжних юридичних посадах після закінчення теоретичного курсу навчання в університеті. Водночас самі юридичні школи є потужними дослідницькими центрами, де працюють професіонали, які є шанованими експертами в своїй галузі, та часто залучаються як державою, так і приватним сектором для консультацій і супроводження практичної діяльності. По-четверте, ретельний відбір здобувачів для навчання в університетах, коли особи з найкращими академічними результатами мають можливість потрапити до найбільш рейтингових університетів, а потім так само на конкурсних засадах через прозорі механізми відбору потрапляють на посади в приватному або державному секторі. По-п'яте, значна увага до питань доброчесності як в академічній, так і професійній спільноті, де доведені випадки неналежної поведінки назавжди закривають можливість для особи працювати в юридичній сфері.

На наше переконання, врахування в тій чи іншій формі зазначених підходів дасть можливість нам виробити власну ефективну концепцію реформування правничої освіти та здійснення професійної діяльності. Також, впроваджуючи зміни, маємо пам'ятати, що не зможемо створити ідеальної системи підготовки фахівців без зміни принципів функціонування правової системи держави загалом. Тільки одночасні зміни обох систем можуть призвести до стійкого стабільного розвитку, де добропорядність і професіоналізм стануть ключовими чинниками.

Наостанок потрібно зазначити, що залишилося багато питань, вартих висвітленню та аналізу, як-от: становлення жінок у професії, організація діяльності юридичних компаній або методи й підходи до здійснення науково-дослідної роботи, які, сподіваємося, стануть предметом наших подальших наукових пошуків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Реформування юридичної освіти: готується концепція змін. URL : <https://unba.org.ua/news/8938-reformuvannya-yuridichnoi-osviti-gotuetsya-koncepciya-zmin.html>
2. Centre for Innovation and Research in Legal Education (University of Leeds School of law) URL : <https://essl.leeds.ac.uk/legal-professions-research-group/doc/research-21>
3. The final report of the Legal Education and Training Review independent research team. (June 2013). URL : <https://letr.org.uk/the-report/executive-summary/executive-summary-english/index.html>
4. Education and training – Legal Education and Training Review. URL : <https://legalservicesboard.org.uk/our-work/work-related-to-previous-years/education-and-training/education-and-training-legal-education-and-training-review>
5. Akshay Dinesh Shah. History And Development Of Legal Profession In England (August 21, 2014). URL : <https://www.lawctopus.com/academike/history-development-legal-profession-england/>
6. Legal Education in England and Wales. Report prepared by Julian Lonbay for PIL. (2010). 30 p. URL : https://elixir.cal.bham.ac.uk/Country%20information/United%20Kingdom/England/Legal_Education/Lonbay%20The%20Role%20of%20%20practice%20in%20legal%20education%20in%20England%20and%20Wales%2031%20March%202010%20IACL.pdf
7. Types of lawyers. URL : <https://www.legalchoices.org.uk/about/types-of-lawyers>
8. What's The Difference Between A Solicitor And A Barrister? URL : <https://www.thelawyerportal.com/careers/difference-between-solicitor-and-barrister>
9. Diversity of the judiciary: 2022 statistics. URL : <https://www.gov.uk/government/statistics/diversity-of-the-judiciary-2022-statistics/diversity-of-the-judiciary-legal-professions-new-appointments-and-current-post-holders-2022-statistics>
10. How to become a paralegal. URL : <https://www.law.ac.uk/employability/career-finder/paralegal/>
11. McKenzie Friends in court: just beware the risks. URL : <https://www.mybarrister.co.uk/mckenzie-friends-in-court-just-beware-the-risks>
12. Willetts David. (2019). A University education. Oxford University Press. 469 p.
13. Bolton Paul (2 January 2024). Higher education student numbers Research Briefing. URL : <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7857/CBP-7857.pdf>
14. Ranking of the best universities to study law in the UK. URL : <https://www.thecompleteuniversityguide.co.uk/league-tables/rankings/law>
15. The Solicitors Qualifying Examination. URL : <https://www.thelawyerportal.com/solicitor/sqe/>
16. Ching, J., Maharg, P., Sherr, A., & Webb, J. (2018). Legal Education and Training Review: a five-year retro/prospective. *The Law Teacher*, 52(4), 384–396. URL : <https://doi.org/10.1080/03069400.2018.1526472>
17. What's a law apprenticeship? URL : <https://www.lawcareers.net/Starting-Out/Law-Apprenticeships-Guide/WhatIsALegalApprenticeship>

18. General Pathway in Legal Practice. URL : https://www.cilex.org.uk/study/legal_practice_areas/general/
19. Cilex acquires Institute of Paralegals. URL : <https://theiop.org/chartered-institute-legal-executives/>
20. Legal system and skills. (2015). Scott Slorach and others. Oxford University Press. 523 p.
21. Moore I., Newbery-Jones C. (2022). The Successful Law Student: An Insider's Guide to Studying Law Paperback: 2nd edition. OUP Oxford. 464 p.
22. The Open University. URL : <https://www.open.ac.uk/>
23. OfS takes England's quality role after QAA delisted. URL : <https://edcentral.uk/ednews/higher-education/11239-ofs-takes-england-s-quality-role-after-qa-delisted>
24. Quality and standards in UK universities: A guide to how the system works. URL : <https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/26289/1/QualityStandardsGuide.pdf>
25. The Law society. URL : <https://www.lawsociety.org.uk/career-advice/becoming-a-solicitor/entry-trends>
26. Flood J. (2011). Legal Education in the Global Context Challenges from Globalization. Technology and Changes in Government Regulation. Report for the Legal Services Board. URL : <https://www.legalservicesboard.org.uk/wp-content/media/International-legal-education.pdf>
27. Law course fees: a guide for students. URL : <https://www.lawcareers.net/Explore/Features/06122022-Law-course-fees-a-guide-for-students>
28. Legal Services Act 2007. URL : <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/29/contents>
29. Legal Services Board. URL : <https://www.gov.uk/government/organisations/legal-services-board>
30. Our public legal education work. URL : <https://www.lawsociety.org.uk/campaigns/public-legal-education/our-public-legal-education-work>
31. Legal aid needs urgent reform to secure fairness of the justice system. URL : <https://committees.parliament.uk/committee/102/justice-committee/news/156934/legal-aid-needs-urgent-reform-to-secure-fairness-of-the-justice-system/>
32. Rajeev Syal. (2022). Why criminal barristers are striking over legal aid funding. URL : <https://www.theguardian.com/law/2022/aug/22/why-criminal-barristers-striking-legal-aid-funding>
33. Which lawyers earn the most? URL : https://www.emolument.com/career_advice/which_lawyers_earn_the_most#gsc.tab=0
34. Average UK Salary / 2021 & 2022. URL : <https://www.findcourses.co.uk/inspiration/average-salaries-uk/average-uk-salary-2021-2022-21600#age30>
35. Integrity and ethics. URL : <https://www.sra.org.uk/sra/research-publications/risk-outlook-2020-21/integrity-and-ethics/>
36. Cross Michael. Susskind steps down from adviser role after 25 years. URL : <https://www.lawgazette.co.uk/news/susskind-steps-down-from-adviser-role-after-25-years/5118253.article>

37. Byrom, N. (2019). The legal education foundation Digital Justice: HMCTS data strategy and delivering access to justice. URL : <https://research.thelegaleducationfoundation.org/research-learning/funded-research/digital-justice-hmcts-data-strategy-and-delivering-access-to-justice-report-and-recommendations>

38. Le Roux-Kemp, Andra. (2021). The Fourth Industrial Revolution and a New Policy Agenda for Undergraduate Legal Education and Training in England and Wales. *Journal of Law, Technology, and Trust*, 2 (1). Pp. 1–35.

39. Statistics on Ukrainians in the UK. URL : <https://www.gov.uk/government/statistics/immigration-system-statistics-year-ending-december-2022/statistics-on-ukrainians-in-the-uk#ukraine-scheme-visa-arrivals-in-the-uk>

40. Support for Ukrainian lawyers and firms in England and Wales. URL : <https://www.lawsociety.org.uk/campaigns/international-rule-of-law/tools/support-for-ukrainian-lawyers-and-firms-in-england-and-wales>

41. Українські адвокати мають у Британії пільгове визнання статусу, – представник НААУ в Шотландії. URL : <https://unba.org.ua/publications/8180-ukrains-ki-advokati-mayut-u-britanii-pil-gove-viznannya-status.html>

42. Ukrainian Lawyer Support and Networking Event. URL : <https://www.lawsociety.ie/news/news/Stories/information-and-networking-event-to-support-ukrainian-lawyers>

43. В навчально-науковому інституті права відбулась гостьова лекція адвоката, представника Національної асоціації адвокатів України в США канд. юрид. наук Олени Калашник. (2024). URL : <https://dpu.edu.ua/novyny-mizhnarodnoi-diialnosti-sef/v-navchalno-naukovomu-institutu-prava-vidbulas-hostova-lektsiia-advokata-predstavnyka-natsionalnoi-asotsiatsii-advokativ-ukrainy-v-ssha-kiun-oleny-kalashnyk>

V. K. Antoshkina, O. V. Topchii. LEGAL EDUCATION AND PROFESSION IN ENGLAND AND WALES

For the last 30 years of the formation of the independent Ukrainian state, we have been in permanent search of the optimal model of organizing the training of lawyers and ensuring their honest and impartial work for the benefit of the state and citizens. In order to build our own concept that allows us to achieve the stated goals, we try to use the experience of those states that have successfully coped with this task. There is no doubt that the United Kingdom is considered a well-known authority in the educational and legal spheres. That is why the authors' aim is to study the experience of England and Wales regarding the organization of the education of law school students and the work of professionals in the legal field in order to determine those principles and approaches that can be adopted by our educational and professional institutions. Taking this into account, the main task became the research and coverage of the following issues: types of professions that exist in the legal field; conditions of access to legal practice; mechanisms for selecting applicants for study in law schools; approaches to the formation of practical skills in future professionals; entities that have the greatest influence on the development of policy in the field of training lawyers; the tuition fee in law schools; the main challenges and trends in the development of the legal profession in the near future. In the first part of the article, the authors listed the legal professions, taking

into account the division into regulated and other, and revealed the content of those professions that are not typical for Ukraine. In addition, considerable attention was paid to the peculiarities of university and non-university access to practical legal activity. Also, the authors did not ignore the provisions regarding the curriculum's content of training lawyers and defined the list of knowledge and skills that they try to form in future lawyers during their studies. However, the second part of the article is devoted to highlighting the issues of organizing professional activity and the role of professional associations in it, as well as determining the factors that will influence the further transformation of the profession in the near future. In addition, special attention in the work is devoted to the possibilities of work and training of Ukrainian lawyers who are currently in the United Kingdom due to the war. According to the results of the research, the authors of the article identified a number of principles and approaches that distinguish the English system of training lawyers and the organization of professional activity, which, in their opinion, should be taken into account in our country: constant monitoring and publication of all data related to legal education and legal activity in the form of as separate statistical data, especially with the formation of relevant complex reports; unifying the efforts of the government, legal scholars and representatives of professional communities to develop an effective and balanced approach to the development and functioning of the legal sphere; separation of theoretical training and practical training of future lawyers; emphasis on the development of law schools as powerful research centers, staffed by professionals who are respected experts in their field, and are often engaged by both the state and the private sector for consultation and support of practical activities; careful selection of applicants for university studies; increased attention to issues of integrity, both in the academic and professional communities, where proven cases of misconduct permanently makes it impossible for an individual to work in the legal field.

Keywords: *legal education, the legal profession, the transformation of legal specialty, the concept of legal education reform.*

Стаття надійшла до редколегії 16 серпня 2024 року